

II. ПРИХОДНА СИСТЕМА - СЪЩНОСТ И ЕЛЕМЕНТИ

II. 1. Теоретични основи на държавните приходи.

Класификация

В основата на функционирането на публичната част на финансовата система стои набирането на средства за производството на публични блага чрез законодателно установена приходна система на бюджета. Тя обхваща съвкупността от източници, методи и форми за набиране и централизиране на паричните ресурси необходими за покриване на различните държавни разходи. Приходите на държавата представляват част от доходите на стопанските субекти, които се изземват в държавния бюджет с оглед изпълнение на задачите на държавата. Като икономическа категория държавните приходи изразяват едностранни отношения между различните стопански субекти и държавата. Трябва да се прави разлика между държавни приходи и бюджетни приходи. Държавните приходи са по-широко понятие и с по-голям размер - те включват освен приходите на бюджета и т.нар. приходи, формиращи извънбюджетните фондове (държавно обществено осигуряване – социално, здравно осигуряване) (2, 32, 34).

Характеристиката на държавните приходи като икономическа категория се свежда до следните моменти:

1. чрез тях се набират необходимите за държавата финансови ресурси, а също така и в процеса на тяхното набавяне се осъществява преразпределение на доходите с оглед постигането на определени икономически, социални, политически цели на държавата;

2. след като се наберат в държавния бюджет приходите отново се превръщат в инструмент за въздействие върху икономиката под формата на целеви разходи, извършвани от държавата. Чрез разходната политика държавата осъществява преразпределение в следните насоки: по отрасли; по региони; за социални цели; за провеждане на външноикономическа политика и др.;
3. държавните приходи са част от доходите на стопанските субекти и в този смисъл те намаляват покупателната сила на гражданите и възпроизводствените възможности на частния сектор. В този смисъл по-големия размер на държавните приходи е в ущърб на частното стопанство.

Държавните приходи могат да се разглеждат като частноправни приходи и публичноправни приходи. Частноправните приходи се получават от държавата от стопанисваните от нея обекти, от държавната форма на собственост. Публичноправните приходи са тези приходи, които държавата получава от стопанските субекти по силата на сключения между нея и тях обществен договор. Класификацията на държавните приходи и разграничаването им на различни видове дава възможност за теоретичен анализ на структурата на приходната система на дадена страна, както и възможност да се изяснят пътищата за нейното оптимизиране и управление (2, 36, 52, 91). Има различни начини на групиране на държавните **приходи**:

- в зависимост от метода на тяхното набиране: данъчни приходи; неданъчни приходи; данъкоподобни приходи;
- в зависимост от обекта на облагане: от преки данъци; от косвени данъци; от собственост; от такси, глоби и др. свързани категории;
- в зависимост разпределението финансовото бреме между различните социални слоеве: от частни и държавни фирми; от

- населението; от облагане доходите на предприемачите; от вноски за социално осигуряване и други приходи;
- в зависимост от сферата, от която се акумулират публичните приходи: от държавния сектор; от общинския сектор; от кооперативния сектор; от частния сектор (2, 36, 52, 91).

II.2. Източници на финансови ресурси. Методи и форми за акумулиране на ресурси

Основен източник за набиране на приходи е Брутният вътрешен продукт. Под методи за акумулиране на ресурси се разбират конкретните инструменти, чрез които средствата се изземват от източниците и се предоставят на държавния бюджет. Данъчната теория и практика познава три метода: данъчен, данъкоподобен и неданъчен метод.

Най-голямо значение има данъчният метод. Като елементи на този метод се разглеждат законоустановените данъци, действащи в дадена страна за определен период от време (ДДС, Данък печалба, ДОДФЛ, акцизи и други). Данъкът е основен инструмент за набиране на средства за държавния бюджет с цел покриване на държавните разходи. Той е гръбнакът на съвременната данъчна система и възниква с възникването на държавата. Така както днес не може без държава, не може и без данъците (35, 36, 55, 70).

Данъкът съпътства развитието на човешкото общество. През дългата си история на развитие данъците са претърпели съществена еволюция, която обхваща както формите, така и ролята, която изпълнява в обществено-икономическия живот. В началото данъците са били приемани като извънредни, а в някои случаи като наказателна мярка за определени членове на

обществото. По-късно те стават всеобща и задължителна форма на плащане. Преди данъците се събирали в натурална форма. В началото те са изпълнявали само фискална функция (за набиране на средства), но в последствие значително си обогатяват целите. В това число се включват: рационализира се разпределението на ресурсите; подобрява се структурата на стопанството; постига се по-голяма социална справедливост в обществото. Плащането на данъци намалява покупателната способност на гражданите. Ето защо един от най-важните проблеми при данъчното облагане е връзката между данъчното плащане и публичния интерес (2, 3, 17, 35).

Данъкът е сложна финансово-икономическа категория, която има многоаспектен характер. Той има правно-техническа, социално-икономическа и военно-политическа страна. От правно-технически аспект данъкът е принудителен паричен трансфер на покупателна сила от стопанските субекти към държавата като представител на публичната власт. Следователно данъкът е първоакт на публичната власт. Той може да се разглежда и като парично плащане с принудителен и безвъзмезден характер, което се установява със закон. От социално-икономически аспект данъкът е част от дохода на данъкоплатците, която се предоставя на държавата, като в процеса на изземването ѝ се осъществява преразпределение на доходите на социална основа и се оказва икономическо въздействие върху всички процеси в икономиката. От военно-политически аспект чрез данъците се набират средства, които обслужват определени класи, прослойки, партии; финансират се военни разходи, войни и пр.

Данъците изпълняват следните функции: фискална, икономическа, социална и контролна функция. Някои икономисти посочват и екологична функция (3, 36).

Същността на данъка е интересувала учените от векове наред. Поради тази причина съществуват и множество данъчни теории. Като една от най-фундаменталните теории може да се разгледа “Жертвената теория” на Жан Батист Сей и Джон Стюарт Мил. Според нея данъкът е жертва в полза на държавата. Друга теория е “Осигурителната теория” на Шарл дьо Монтескьо, според която данъкът е разновидност на осигурителните или застрахователните вноски. Теорията на А. Смит и Д. Рикардо, наречена “Еквивалентна теория”, разглежда данъка като цена на получените публични блага (3, 43, 52).

В данъчната теория и практика са познати следните начини на облагане с данъци, а именно: поголовно, пропорционално, прогресивно и регресивно облагане.

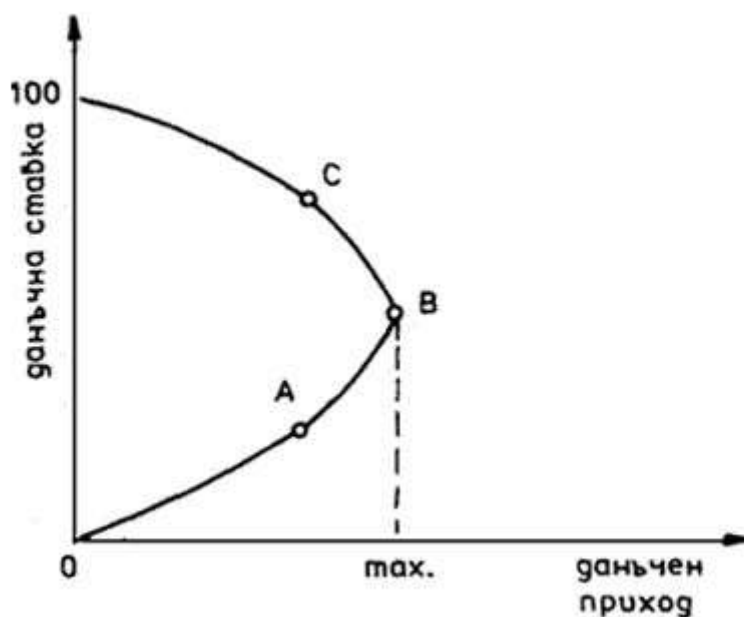
Поголовното облагане се изразява в поголовния данък, при който се изисква всеки възрастен член на обществото да заплати определено данъчно задължение без оглед на имущественото му състояние и платежоспособността му. Счита се, че това е несправедлив начин на облагане, тъй като не се отчитат индивидуалните социални характеристики на индивида. При това облагане обектът съвпада с платеща на данъка. В България няма такива данъци.

При пропорционалното облагане данъчният размер остава един и същ, както и да се променя данъчната ставка (база). При това облагане съотношението между доходите преди и след облагането им се запазва, т.е. то не внася елемент на социална корекция на доходите. Обикновено се прилага при облагане на

печалбата на юридическите лица и на извършваните от тях дейности с косвени данъци. В момента данъкът върху общия доход е пропорционален – 10%.

При прогресивното облагане данъчната норма се променя по предварително определена прогресия с увеличаване на данъчната база. При него се внася елемент на социална корекция на доходите в полза на по-ниските. Свързва се с облагане на доходите. С масовото му прилагане (началото на XX в.) подоходното облагане е прогресивно със стремеж да се противодейства на големите разлики в доходите. Прогресивното увеличаване на данъчните ставки обикновено стига до определено най-висока данъчна ставка, наречена данъчен таван, след което нататък облагането става пропорционално. Съществуват различни видове прогресии, които могат да се групират на основата на два критерия: според начина на установяване на данъчната ставка и според начина на установяване на данъчното задължение.

Кривата на Лафер е създадена от американският икономист Артър Лафер. Тя изразява зависимостта между увеличаването на данъчната и осигурителната тежест и сумата на данъчните и осигурителните постъпления. Според него след достигане на 45 – 50 % данъчна и осигурителна тежест, събираемостта, респективно постъпленията спадат.

При регресивното облагане намалява данъчната норма с увеличаване на данъчната база. В момента няма чисти регресивни данъци, макар че се счита, че данъците върху потреблението са регресивни спрямо дохода (3, 43, 52).

Формите на данъкоподобния метод са най-близки до данъците, но те не са данъци. Основната разлика между тях и данъците се състои в това, че те се плащат доброволно и са възмездни. Такива са таксите, самооблагането, патентите, глобите, лихвите, конфискациите, приносите и др.

Като форми на неданъчния метод се разглеждат държавният кредит, стопанската дейност на държавата, разпродажбата на държавно имущество, отдаването на държавно имущество под наем, в това число концесиите и паричната емисия.

II.3. Приходи в здравеопазването

Необходимо условие за задвижването на всички елементи на системата, чиято основна цел е получаването на обществен здравен ефект е осигуряването на финансови приходи. Отрасълът здравеопазване няма за непосредствена цел реализиране на печалба, но въпреки това въпросите, свързани с неговото финансиране, имат важно значение, поради следните причини:

- Отрасълът консумира продукта и е генератор на икономическия растеж на високотехнологични сфери от промишлеността каквито са фармацевтичното производство и производството на разнообразни медицински технологии;
- Консумира значителна част от обществените фондове за потребление;
- Влияе в немалка степен върху личното потребление на домакинствата;
- Привлича значителни инвестиции и осигурява натрупване на обществено богатство;
- Ангажира немалка част от интелектуалните трудови ресурси на нацията, предлага работни места и др. (12, 13, 42, 54).

Приходите в здравеопазването могат да бъдат групирани според следните източници:

- здравноосигурителни вноски;
- данъчни и други бюджетни /държавни и местни / приходи;
- домакински бюджети;
- средства на фирми и организации;
- нестопански организации;
- външни източници (дарители, инвеститори, заемодатели).

Най-голям е делът на приходите от задължително здравно осигуряване и през 2010 г. възлиза на около 1,6 млрд. лева. Размерът на осигурителните вноски е определен на 8% от трудовите възнаграждения, които се разпределят между работника и работодателя. Значим проблем е събираемостта на здравноосигурителните вноски. Броят на неосигурените лица нараства през последните години, без обаче да се знае точният им брой (по неофициални данни – 1-1,5 млн.лица). Друг дискуссионен въпрос е защо за децата и пенсионерите, които потребяват най-много здравни услуги, и са осигурени от държавата, е определена минимална здравноосигурителна вноска. Очаква се в бъдеще здравното осигуряване да бъде поето от повече от една здравноосигурителни каси или фондове, с което да се преодолее монополът на НЗОК. Създаването на условия за реална конкуренция ще спомогне за повишаване качеството на финансирането и на предоставяните медицински услуги (14, 42).

Здравеопазването като система, призвана да постигне здраве за всички, трябва да бъде финансирано съгласно следните **изисквания** на Световната здравна организация:

1. Справедливост (отчита се кой печели и кой плаща за здравните дейности).
2. Адекватност (съответствия на предоставяните финансови ресурси на здравните нужди).
3. Въздействие върху предлагането (стимулиране на по-ефективната, качествена и по-производствена дейност на здравните заведения и индивидуални практики).
4. Въздействие върху търсенето (тясна взаимовръзка между финансиране и използваемост на здравни услуги).
5. Междусекторни взаимодействия.

6. Административни улеснения.

Засега не е намерена идеалната система, отговаряща в 100% на всички изисквания. Всяка държава решава своите проблеми индивидуално, като ползва опита на други със сходни финансови системи и проблеми. Основна цел е да се постигне консенсус в обществото и удовлетвореност от системата на здравеопазването (12, 75).

Въпроси за самоподготовка:

1. Каква е икономическата логика и обоснованост за събиране на приходи в бюджета (на държавно, общинско, институционално ниво)?
2. Каква е еволюцията в данъчната теория?
3. За какво ни дава информация кривата на Лафер?
4. Кои са основните източници на приходи в здравеопазването?